

KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA HVARSKOG PODMORJA

Istraživanje, nalazišta, stanje

Zbog izvrsnog položaja na pomorskim rutama Jadranom te brojnih prirodnih luka i uvala, akvatorij otoka Hvara predstavlja jedno od najprometnijih područja istočnog Jadrana, što se poglavito odnosi na razdoblje plovidbe na jedra. Uz povijesne i arhivske izvore, svjedočanstvo pomorskog prometa (možda najmjerodavnije) jesu brojni ostaci na morskom dnu: olupine brodova, sidra, topovi, amfore, pomljljene posude.

Predmet ovog rada je pregled i sumarna analiza kulturno-povijesnih nalazišta u prostoru hvarskog akvatorija, s uvodnim prikazom istraživanja. Pregledom su obuhvaćeni svi nalazi u širokom vremenskom rasponu od pretpovijesti do sredine 20. st., te u isto tako širokom tipološkom rasponu od olupina brodova, pa do manjih pojedinačnih nalaza.

Ključne riječi: otok Hvar; podmorje; nalazišta; hidroarheologija; antika

UVOD

Istraživanje, izvori

Sjedinjeni s morskim okruženjem, šutljivi svjedoci nekadašnje plovidbe desetljećima i stoljećima počivali su na dnu mora oko otoka. Tek bi pokoja keramička posuda, kadikad uhvaćena u ribarsku mrežu, narušila spokoj usnulih krajolika i ribarima nagovijestila tajanstven svijet njihova podmorja.

Nemamo podataka da su Hvarani u prošlim vremenima znali za neka od podmorskih arheoloških ležišta u svom akvatoriju. Izdvaja se jedino antički brodolom kod Sućurja, koji je po preporuci mjesnih ribara obišao talijanski istraživač, opat Alberto Fortis, i o tome izvijestio kroz dvije bilješke u svom putopisu o Dalmaciji objavljenom 1774. g.¹ Iako je Fortisov interes bio prvenstveno prirodoslovan (njega

---

¹ Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984., 223, 254.

Ostaci antičkog brodoloma u uvali Perna kod Sućurja 1964. g. (snimio Jerko Domančić)

je zapravo zanimala koncentracija i intenzitet morskih taloga na amforama, kao potkrepna teza o podizanju razine mora), tih nekoliko rečenica o ostacima brodoloma u uvali Perna i amforama „koje na tom mjestu borave barem četrnaest stoljeća (...) i koje često nose ime proizvođača ispisano lijepim i raspoznatljivim rimskim slovima“, predstavljaju najraniji pisani spomen o nekom antičkom brodolomu, ne samo na Hvaru već i čitavoj istočnoj obali Jadrana.

Sve do sredine prošlog stoljeća ne nalazimo više sličnih podataka koji bi se odnosili na akvatorij otoka Hvara. Uostalom, do početka 20. st. ljudima su na raspolaganju bili tek mreža, sidro ili u najbolju ruku mala drvena kutija sa staklenim dnom, ovdje zvana *putèla sa caklòn* ili samo *caklò*, kojom su mogli osmotriti morsko dno do dubine od 10-15 metara, dakle nedovoljno za uobičajene dubine podmorskih nalazišta.

Pa ipak, hvarski su ribari vrlo dobro poznavali morsko dno na svojim ribolovnim područjima (iako u pravilu nisu ronili, a vrlo rijetki su i znali plivati), te pomno bilježili i prenosili položaj svake hridi ili većeg kamena koji im je mogao oštetiti mreže. Neke od tih podmorskih prepreka, ovdje zvanih *zōdīve*, kako se kasnije pokazalo, bila su antička sidra i gomile amfora.

Berači spužava i koralja prvi su doslovno zakoračili u svijet hvarskog podmorja. Bilo je to krajem 19. ili početkom 20. st., kad je suvremena tehnologija podvodnog ronjenja dospjela i do naših obala. Opremljeni skafanderima sa gumenom cijevi za dovod zraka, mogli su relativno dugo ostati pod vodom, te se nesmetano kretati teškim olovnim cipelama po morskom dnu do dubine od 60 metara. Iako im je pogled bio uperen traganju za morskim spužvama - u to doba, pa sve do proizvodnje sintetičkih spužava - vrlo tražene robe, koja se koristila u osobnoj higijeni, i koralja, koji se

koristio u izradi nakita, nerijetko bi na površinu donijeli pokoju keramičku posudu, koje su sve odreda nazivali žarama. Od žara su osobito bile cijenjene one bogato okićene morskim nakupinama, čime se jamačno htjelo potvrditi njihovo neobično podrijetlo i starost. Spužvari i koraljari bili su tako prvi svjedoci neobičnog svijeta podmorja, i prvi glasnici o arheološkoj baštini koja je počivala na morskom dnu oko otoka. S njima započinju i prve priče o potopljenim brodovima, kao i prva pretjerivanja o basnoslovnom blagu na

Krapanjski spužvar ispred Milne 1963. g. (snimio Prosper Maričić)

morskom dnu, ali i prve prosudbe i dvojbe o neobičnim i dotad rijetko viđenim predmetima, poput rimskih olovnih sidara, olovnih brodskih pumpi antičkih brodova ili kamenih brodskih žrvnjeva. Spominjem među njima spužvare Andriju Dizdarevića, Svetu Nanjaru, Fedrika Tanfaru, osobe mitske već po imenima, dugogodišnje i iskusne ronioce s otočića Krapnja u šibenskom arhipelagu, koji su 1950tih i početkom 1960tih godina suvereno vladali hvarskim podmorjem. Vađenjem arheoloških predmeta bavili su se usputno, više iz radoznalosti nego li koristi.

Međutim, kada je krajem 1950tih godina na čitavom Mediteranu porastao interes za arheološkim dragocjenostima s morskog dna, stali su spužvari nemilosrdno vaditi predmete, te ih prodavati ljubiteljima starina.

Srećom, na Hvaru je 1950. g. bio osnovan Historijski arhiv komune hvarske (prethodnik današnjeg Muzeja hvarske baštine) s Nikom Dubokovićem na čelu, koji se vrlo rano i vrlo energično uključio u zaštitu i evidenciju ovog dijela hvarske kulturne baštine. Njegovim upornim zalaganjem stvoreni su prvi kontakti sa spužvarima, a 1958. g. dobiven i prvi pregled podmorskih lokaliteta. Vrlo sažet popis s naznakom položaja i dubine šest antičkih nalazišta, od čega četiri brodoloma, tadašnjem je povjereniku Historijskog arhiva Blaženku Žufiću, na jedvite jade, odao krapanjski spužvar Andrija Dizdarević (Niko Duboković morao je ovu listu, *nota bene*, dobro platiti). Iste godine, najvjerojatnije od spužvara, otkupljene su i dvije olovne prečke antičkih sidara nepoznatog mjesta nalaza.²

² Niko Duboković Nadalini, Podmorska arheološka ležišta, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 1, Hvar, 1959., 14.

Hvarski ronionci Mičo Torre i Prosper Maričić prilikom vadenja olovne prečke antičkog sidra 1963. g. (snimio Jerko Domančić)

Krajem 1950tih i početkom 1960tih godina hvarskim akvatorijem počinju krstariti ribari sa susjednog kopa, osobito iz Podgore kraj Makarske. Bili su to poznati podgorski kočari, koji su na području srednje Dalmacije prvi koristili ovu vrstu mreže potegače. Kočarili su uglavnom istočnom i južnom obalom otoka, međutim o njihovim nalazima ne zna se gotovo ništa, tek pokoja informacija „iz treće ruke“. Ipak, važno je spomenuti nalaz grčko-ilirskog šljema iz 5/4. st. pr. Kr. u akvatoriju Sućurja 1967. g., koji je, srećom, otkupio Arheološki muzej u Splitu.³ Početkom 1970tih godina podgorskim kočarima pridružili su se kočari iz Sućurja, od kojih također imamo tek nekoliko naknadnih, škratih informacija.

Pravi, rekao bih strastveni interes za arheološko podmorje Hvara započinje krajem 1950tih godina s generacijom mladih lokalnih sportskih ronilaca i pojavom nove, autonomne ronilačke opreme. Bila je to grupa hvarskih studenata okupljena oko mentora sportskog ronjenja na Hvaru (i Hrvatskoj) Jerka Domančića, jednog od prvih sportskih autonomnih ronilaca kod nas.⁴

Ronilačko odijelo, boce s komprimiranim zrakom, peraje, olovni utezi, gumene maske i improvizirani podvodni foto-aparat zamijenili su nezgrapni skafander, gumenu cijev i crpku za dovod zraka, te ronionicima otkrili neslućene mogućnosti i draži

³ Mladen Nikolanci, Dodatak grčko-ilirskim kacicama u Dalmaciji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 62, 1960., 31-35.

⁴ Jerko Domančić bio je polaznik prvog tečaja sportskog ronjenja održanog u Puli 1958. g. Zahvaljujem ovom prigodom veteranima sportskog ronjenja na Hvaru, Jerku Domančiću Krameru i Prosperu Maričiću Špaleti, na brojnim podacima i posebno fotografijama.

Jerko Domančić uz netom izvađen keramički brodski žrtvenik 1967. g.

slobodnog ronjenja. Ovisno o opremljenosti, mogli su pod vodom ostati 20-40 minuta, te pretraživati morsko dno do dubine od 40 pa i više metara. Potaknuti većim znanjem i zanosom, bili su to prvi predani istraživači hvarskog podmorja.

Od najstarije generacije hvarskih ronilaca, jezgru ekipe uz Jerka Domančića činili su Prosper Maričić, Srđan Đidera i doseljenik iz Komiže Mićo Torre.⁵ Njima su se kadikad pridruživali Vlado i Dubravko Balenović iz Lošinja, Pero Senjanović iz Opatije, Josip Medur-Kit iz Rijeke, a od 1966. g. Vladimir Slivarić iz Zagreba. Grupa je bila najaktivnija tijekom 1960-tih i ranih 1970-tih g., a prostor njihova djelovanja bilo je podmorje čitavog otoka, u to doba još gotovo netaknuto.

Godine 1966. Jerko Domančić (tada već instruktor ronjenja) održao je u Hvaru, u hotelu „Sirena“ prvi tečaj sportskog ronjenja. Drugi tečaj održan je iduće godine na „Plivačkom“ kod hotela „Amfora“⁶ i za Hvar je bio mnogo važniji, jer je iz njega potekla nova generacija zaljubljenika u arheološko podmorje otoka, aktivna kasnih 1960tih i tijekom 1970tih godina. Predvodnici u Hvaru bili su Igor-Joško Novak⁷ i Jurko Kovačević, zatim Jakov Domančić-Mezomo, Jozo Novak-Kronjac, Velko Visković, Pero Pavičić, Vice Zaninović, te uz njih Ante Kovačević-Vlašić i Andrija Balković, koji su tečajeve ronjenja položili u vojsci. Prvi tečaj podvodnog ronjenja u Starom Gradu održan je 1977. g., iz kojeg su se regrutirali lokalni ronionci Tonči Dulčić, Zoran Beroš i Baldo Politeo. Na području Jelse, za arheološko podmorje

⁵ Srđan Đidera i Mićo Torre položili su tečaj ronjenja u Puli 1959. g.

⁶ Tečaj su vodili Jerko Domančić i instruktori ronilačkog kluba „Mornar“ iz Splita, Duško Dančuo i Anton Kim.

⁷ Joško Novak je kasnije i sam postao instruktor ronjenja.

zanimali su se u to vrijeme Luka Perisutti i Josip Bartulović, iz Pitava Mate Mileta-Mafija, a u Zavali Marin Jakas i veteran iz Splita Mirko Grljušić.

Kasnije, pa sve do danas, ronilačku aktivnost su nastavili brojni mladi Hvarani, okupljeni uglavnom oko društava „Pelegrin“ u Hvaru⁸ i „Šarag“ u Starom Gradu,⁹ te u nekoliko ronilačkih centara. Od samih početaka sportskog ronjenja, a zadnjih decenija u sve većem broju, u hvarskom su podmorju prisutni i brojni turisti-ronioci s područja Hrvatske, te osobito inozemstva (Njemačke, Belgije, Italije, Mađarske, Slovenije, Češke, Poljske).

Uza sve nepredvidljive rizike ronjenja, brojne tehničke improvizacije i napose česte policijske patrole (što se osobito odnosi na 1960te i 1970te godine), hvarski lokalni ronioci bili su daleko najspretniji i

najpoduzetniji u otkrivanju novih podmorskih nalazišta. Avanturizam kojim su bili poneseni, koji je često bio prožet cousteauovskim istraživačkim žarom prema svekolikim tajnama podmorja, ali isto tako i korišću od vađenja i prodaje arheoloških predmeta sa morskog dna (uz časte izuzetke), pokazao se kao vrlo produktivan. Od kraja 1950tih pa do kraja 1970tih godina, sportski ronioci (kako lokalni, tako i ostali), pretražili su doslovno čitavo podmorje otoka Hvara do dubine od oko 40 m i tako otkrili preko 70% svih poznatih nalazišta.

U nastojanju da hiperaktivne ronioce usmjeri interesima službe zaštite spomenika kulture, Niko Duboković je već 1958. g., pri tadašnjoj općinskoj Komisiji za zaštitu spomenika (odnosno Historijskom arhivu komune hvarske) osnovao lokalni operativni Centar za podvodna istraživanja, kojemu su članovi bili Jerko Domančić, Prosper Maričić i Srđan Đidera. Prvi pregled poduzet je 1960. g. oko otoka Šćedra (Domančić, Maričić i Đidera). Godine 1963. slijedio je pregled kasnoantičkog brodoloma u uvali Petrov Bok (Maričić, Domančić), a 1964. g. antičkog brodoloma

Rimski brončani kipić izvađen u mreži s vanjske strane hvarskih Škoja 1979. g.

⁸ Klub je osnovan 1967. g.

⁹ Osnovan je 1964. g. kao sportsko-ribolovni klub, a kao ronilački djeluje od 1977. g.

u uvali Perna kod Sućurja (Maričić, Domančić, Vlado Balenović, Ivan Halas). Nadalje, koordiniranom akcijom izvršeno je vađenje nekoliko vrijednih nalaza: 1963. g. olovne prečke rimskog sidra s dvostrukim pečatom proizvođača (Maričić, Domančić, Torre),¹⁰ 1967. g. olovne sidrene prečke s grčkim natpisom (Torre),¹¹ te iste godine izuzetno vrijednog keramičkog broskog žrtvenika korintskog podrijetla iz 5/4.st. pr. Kr. (Domančić),¹² koji su tako, srećom, postali dijelom lokalne arheološke javne zbirke. Sve akcije pratili su izvještaji sa fotografijama, koji bez obzira na činjenicu da ronioni nisu posjedovali stručnu (arheološku) kvalifikaciju, sadržavaju itekako korisne podatke o mjestima i okolnostima nalaza. Iz 1972. g. potječe pregled podmorskih lokaliteta otoka Hvara, koji je izradio Jerko Domančić. „Telegrafski“ popis je sadržavao 17 lokaliteta i bio popraćen kartom. Slijedilo je još nekoliko više-manje informativnih pregleda podmorskih nalazišta od strane hvarskih ronionaca (Jerko Domančić 1974. g., Joško Novak 1977.g.). Iako su podaci bili u pravilu oskudni, često neodređeni i nejasni u pogledu mjesta i stanja nalazišta, kasniji stručni pregledi, koji su se temeljili na kartama sportskih ronilaca, pokazali su da je većina podataka ipak bila točna. Popisi lokaliteta su također dugo služili i kao orijentir za zaštitu i kontrolu nalazišta od sve brojnijih domaćih i stranih ronilaca, koju je provodila pomorska policijska služba.

Nadalje, radi bolje koordinacije sa strukom, Niko Duboković je 1971. g. osnovao Komisiju za probleme podvodnog ronjenja, te s Arheološkim muzejom u Splitu potpisao sporazum o zaštiti arheološkog podmorja Hvara.¹³

Pa ipak, uza sve pokušaje i određene uspjehe, 1960te i 1970te godine bile su izrazito kaotične i tragične za hvarsku podmorsku baštinu, koliko zbog velike aktivnosti spužvara i sportskih ronilaca, tako i zbog neorganizirane i neučinkovite državne službe zaštite. Spominjem u tom kontekstu akciju Mjesne zajednice Sućuraj, koja je uz suglasnost nadležne službe i formalnu prisutnost arheologa tijekom 1967-1969. g. s krapanjskim spužvarima provela akciju vađenja par stotina amfora sa brodoloma Perna, kako bi iste dala u prodaju. Slično se dogodilo u Hvaru 1968. i 1969. g., kad je Hotelsko poduzeće Hvar, također uz formalnu prisutnost arheologa, te u suradnji s lokalnim klubom „Pelegrin“, u dva navrata poduzelo akciju vađenja amfora sa brodoloma Gojica u namjeri da njima ukrasi svoje hotelske prostore. Od 82 amfore koje su tada izvađene, do danas se sačuvalo tek dvadesetak cjelovitih i nešto ulomaka u hotelima „Amfora“ i „Palace“ u Hvaru.

---

¹⁰ Niko Duboković Nadalini, Važan arheološki podvodni nalaz kod Hvara, *Bilten HAKH* 5-6, Hvar, 1963., 60-63).

¹¹ Isti, Jedna izvanredna akvizicija, *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara* 4, Hvar, 1967., 7.

¹² Marin Zaninović, Prvorazredni podvodni arheološki nalaz, *Periodični izvještaj CZKBH* 12, Hvar, 1968., 26.

¹³ Niko Duboković Nadalini, Režim hidroarheoloških ležišta Hvara, *Periodični izvještaj CZKBOH* 38, Hvar, 1972., 12-13.

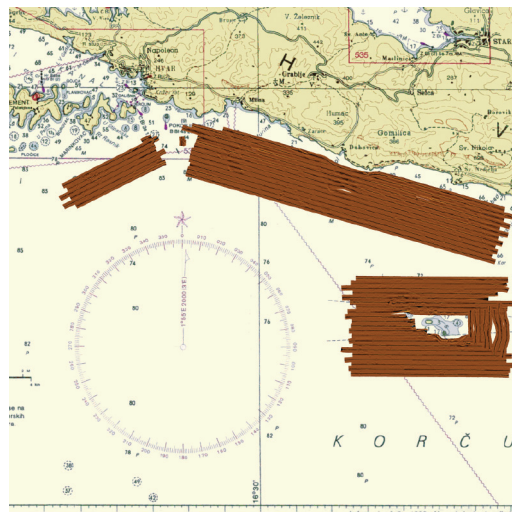
Antički brodolom na položaju Izmetišće 1974. g. (snimio Marijan Orlić)

Nezaštićenost i zapuštenost arheološkog podmorja u to vrijeme najbolje su iskoristili spužvari, te domaći i strani sportski ronionci. Nekoliko slučajeva s policijskim dosjeom, koje ovdje navodim iz obilne i „dešperatne kronike“ (rekao bi Niko Duboković), tek su vrh sante leda onoga što se stvarno događalo na terenu:

- 1963. g. policija je zaplijenila 19 amfora koje je ribarsko poduzeće „Kornat“ iz Šibenika izvadilo sa nalazišta Perna kod Sućurja,
- 1964. g. spužvari su ponovno vadili amfore na Perni, policija je zaplijenila 35 amfora,
- 1969. g. Nijemac Adolf Buch kupio je od Mjesne zajednice Sućuraj 88 komada amfora sa nalazišta Perna, te pokušao izvesti oko 55,
- 1969. g. lokalni su ronionci izvadili 42 amfore sa lokaliteta Crvene stine,
- 1979. g. s vanjske strane hvarskih Škoja lokalni ribar izvadio je u mreži rimski brončani kipić, kojemu se kasnije izgubio trag – ostala je tek fotografija,
- 1986. g. intervencija policije i sudski proces nad grupom belgijskih ronionca, koji su sa nalazišta Stori Stoni izvadili i pokušali van Hrvatske izvesti 17 amfora,
- 1987. g. talijanski turisti vadili su ulomke amfora na lokalitetu Bristova,
- 1989. g. poljski ronilac izvadio je amfore sa brodoloma Crvene stine,
- 1990. g. lokalni ronilac izvadio 2 amfore iz podmorja otočića Paržanj,
- 2000. g. lokalni ronilac nedozvoljeno je izvadio dvije olovne prečke antičkih sidara kod rta Pelegrin.

O pogubnim posljedicama ovakvih slučajeva za kulturno-povijesnu baštinu hvarskog podmorja izlišno je govoriti.

Zona podmorja južne obale otoka Hvara pregledana u okviru projekta Triton 2011. g.

Antički brodolom u uvali Veli Porat na Šćedru 1983. g. (snimio Marijan Orlić)

Prvi stručan pregled nekoliko podmorskih arheoloških punktova na Hvaru proveo je Arheološki muzej iz Splita 1963. g. Nažalost, nije poznato koje su lokacije bile pregledane i tko je u akciji učestvovao.¹⁴

Temeljiti arheološki pregled obavljen je tek 1974. g., rekao bih i suviše kasno, jer je kulturna baština hvarskog podmorja već bila prilično oštećena i opljačkana. Pregled je potaknut od tadašnjeg ravnatelja Muzeja hvarske baštine Mladena Nikolancija, financiran od Ministarstva kulture Republike Hrvatske, a organiziran od strane Odjela za podvodne djelatnosti Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba i Muzeja hvarske baštine, uz logističku pomoć Jugoslavenske ratne mornarice. Pregledom je obuhvaćeno 15 lokacija na zapadnom dijelu otoka Hvara (oko hvarskih Škoja, te na potezu od rta Pelegrin do Svete Nedilje), a istraživanje su vodili arheolozi Marijan Orlić, voditelj Odjela za podvodne djelatnosti, i Mladen Nikolanci. Rezultat ovog uzornog podmorskog arheološkog pregleda bila je solidna nacrtana i foto-dokumentacija, koja je, uz zbirku dijagnostičkih uzoraka, rasvijetlila karakter i stanje arheološkog podmorja zapadnog dijela otoka Hvara toga vremena. 1978. g. je slijedio stručan pregled 3 arheološka ležišta u podmorju otoka Šćedra, također potaknut od hvarskog muzeja, koji su proveli djelatnici Arheološkog muzeja u Splitu (Nenad Cambi i Željko Rapanić).

Idućih godina arheolozi, nažalost, nisu nastavili sa daljim sistematskim pregledima u potrebnom opsegu i intenzitetu, već su se tijekom 1980tih i 1990tih

¹⁴ Niko Duboković Nadalini, Podvodna arheologija, *Bilten HAKH* 5-6, Hvar, 1963., 66-67.

godina usmjerili na zaštitna istraživanja pojedinih ugroženih brodoloma. Istraživanja je financiralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, provodio spomenuti odjel, a voditelji su bili arheolozi Marijan Orlić i Mario Jurišić.

Prvo veliko istraživanje bilo je na ostacima antičkog brodoloma iz sredine 1. st. pr. Kr. u uvali Veli Porat 1983. g.¹⁵ Slijedilo je istraživanje antičkog brodoloma iz 1/2. st. po Kr. na lokalitetu Izmetišće 1985.-1990. g.,¹⁶ zatim brodoloma iz 1. st. pr. Kr. u uvali Stori Stoni 1986.-1987. g.,¹⁷ kasnoantičkog brodoloma iz 4. st. u uvali Duboka (na Kablu) 1994.-1996. g.,¹⁸ te također kasnoantičkog brodoloma iz 4/5. st. na položaju Petrov Bok kraj Hvara 1997. g.¹⁹ Izvršena stručno i temeljito, ova su istraživanja iznijela obilan i vrijedan arheološki materijal, i time pokazala kako su hvarska nalazišta u dubljim slojevima još uvijek bogata, usprkos dugogodišnjoj pljački i izvješćima sportskih ronilaca o devastiranim nalazištima. Nažalost, od spomenutih istraživanja, jedino je temeljito obrađeno nalazište u Velom Portu.

Nakon ovih kapitalnih istraživanja, stručni interes za hvarsku podmorsku baštinu Hvara jenjava, te se u idućim godinama sveo na rijetke, intervencijske preglede uglavnom na zapadnom dijelu otoka, koje je također provodio Odjel za podvodnu djelatnost, ali sada u sastavu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Od 2000. g. smiruje se i aktivnost sportskih ronilaca, jer se novim zakonskim okvirom²⁰ sportsko ronjenje kanaliziralo kroz ronilačke klubove i centre. Od rijetkih inicijativa koje su tih i idućih godina poduzete ističem vađenje granitnog bloka sa brodoloma Izmetišće 1999. g., danas izloženog u Malom đardinetu u Hvaru, koje je organizirao Muzej hvarske baštine, zaštitna istraživanja u podmorju starogradske luke, koja

---

¹⁵ Marijan Orlić, Mario Jurišić, Antički brodolom kod otoka Šćedra, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 17/1991, Zagreb, 1993., 149-178.

¹⁶ M. Jurišić-M. Orlić, Rekognosciranja i istraživanja u jadranskom podmorju, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 1/1986, 42-44; Isti, Podmorska arheološka istraživanja na Jadranu u godini 1986., *Obavijesti HAD* 3/1986, 49-51; Mario Jurišić-Irena Radić, Hidroarheologija 1989. godine, nastavak ranije započelih istraživanja, *Obavijesti HAD* 1/1989, 34-35; Irena Radić, Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana u tijeku 1998. godine, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 14/1988-15/1989, 1990., 213-227; Mario Jurišić, Istraživanje podmorskih arheoloških lokaliteta u Hrvatskoj tijekom 1990. godine, *Obavijesti HAD* 1/1991, 26-28; Isti, *Ancient Shipwrecks of the Adriatic (Maritime transport during the first and second centuries AD)*, British Archaeological Report International Series 828, Oxford 2000, 32-38 i dalje.

¹⁷ Marijan Orlić-Mario Jurišić, Zaštitno istraživanje antičkog brodoloma na Paklenim otocima, *Obavijesti HAD* 3/1987, 39-40; Isti, Otok Sveti Klement/Uvala Stori Stoni, Potonuli antički brod s teretom, *Arheološki pregled* 28 (1987), Ljubljana, 1989., 89-90.

¹⁸ Mario Jurišić, Antički brodolom nedaleko Vrboske - otok Hvar, *Obavijesti HAD* 1/1995, 29-31; Isti, Hidroarheološka djelatnost Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine u godini 1995., *Obavijesti HAD* 1/1996, 32-34; Isti, Hidroarheološka djelatnost Uprave za zaštitu kulturne baštine tijekom godine 1996. i 1997., *Obavijesti HAD* 1/1998, 81-83; Marinko Petrić, Zaštitna istraživanja antičkog brodoloma u uvali Duboka, *Periodični izvještaj CZKBOH* 163, Hvar, 1999., 57-60.

¹⁹ Mario Jurišić, Hidroarheološka djelatnost Uprave za zaštitu kulturne baštine tijekom 1996. i 1997., *Obavijesti HAD* 1/1998, 81-83; Marinko Petrić, Zaštitna istraživanja antičkog brodoloma u uvali Petrov Bok, *Periodični izvještaj CZKBOH* 163, Hvar, 1999., 60-65.

²⁰ Pravilnik o obavljanju podvodnih aktivnosti, *Narodne novine* br. 47/99.

je poduzeo Gradski muzej Starog Grada,²¹ te nekoliko pregleda od strane Odjela za podvodnu arheologiju HRZ-a 2009. g.,²² 2011. g., 2013. g.,²³ i jedan od strane Muzeja hvarske baštine, proveden u okviru arheološkog projekta Soline 2012. g.²⁴

Tijekom zadnjih dvadesetak godina najbrojniji izvori o podmorskim nalazištima su hvarski kočari, koji svojim mrežama otkrivaju tragove plovidbe u vanobalnom pojasu otoka i većim dubinama. Od oko 20-tak kočara na otoku Hvaru spominjem Jakova Dujmovića-Bulića, Dinka Petričevića-Miju, Ivicu Knezovića, Šimu Lovrinčevića, Borisa Tudora iz Hvara, Božidara Gamulina iz Jelse i Andriju Mateljana iz Zastrazišća, koji su dali brojne podatke o svojim slučajnim nalazima i omogućili dokumentiranje predmeta.

Prvi stručan, arheološki pregled podmorja otoka Hvara na većim dubinama obavljen je nedavno, u okviru međunarodnog projekta *Triton - istraživanje baštine na velikim dubinama*. Projekt je potakla Irena Radić Rossi s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, a ostvaren je u suradnji američke udruge *Aurora Ocean Exploration and Education Trust* iz Floride, Sveučilišta u Zadru, Fakulteta elektronike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu i Muzeja hvarske baštine. Upotrebom suvremene tehnike bočno skenirajućeg sonara i, prema potrebi, podvodnom ronilicom s fotoaparatom i video kamerom, u dvije kampanje (2010. i 2011. g.) pregledan je gotovo u cijelosti širok vanobalni pojas podmorja poluotoka Pelegrin i hvarskih Škoja, te pojas od hvarskih Škoja do Šćedra.²⁵ Osim otkrića novih antičkih i novovjekovnih nalazišta (od čega dva antička brodoloma), dubinsko istraživanje hvarskog podmorja razbistrilo je dosadašnje znanje o nekoliko nalazišta, koje se temeljilo na podacima kočara.

Važno je istaknuti da je Projekt *Triton* bio prvi sustavan pregled dijela van-

Keramički brodski žrtvenik korintskog podrijetla iz 5/4. st. pr. Kr. (Arheološka zbirka i lapidarij dr. Grga Novak, Hvar)

---

²¹ Tea Katunarić, Stari Grad-luka (Priko), Hrvatski arheološki godišnjak 5/2008, 637-639.

²² Igor Miholjek, Podmorje Splitsko-dalmatinske županije - uvala Tufera (o. Šćedro), Crvene stijene (o. Hvar), o. Gojca (Paklinski otoci), Sutivan (o. Brač), HAG 6/2009, 609-611.

²³ Jurica Bezak, Izvješće o arheološkom rekognosciranju podmorja Splitsko-dalmatinske županije 2013. g.

²⁴ Mate Parica, Podvodni arheološki uvid u luci Soline na otoku Sv. Klement, 2012. g., Izvještaj.

²⁵ Irena Radić Rossi, Triton - projekt istraživanja baštine na velikim dubinama, Hvar, 2010., Stručno izvješće.

obalnog podmorja na području čitave hrvatske obale.

Nezaobilazan izvor o podmorskoj baštini Hvara su zbirke arheološke i novije podmorske građe u Hvaru i van Hvara. Njihov je nastanak bio vezan uz opći trend interesa za hvarsko podmorje. Prva zbirka, franjevačkog samostana u Hvaru, začeta je vjerojatno još 1920tih godina, od poklona krapanjskih spužvara. Sredinom 1950tih godina nastaju zbirke hvarskih kolekcionara Tonka Kovačića-Šišice, Tonka Novaka-Kronjca, ranih 1960tih godina Jurja-Tota Meneghella, Tončija Miličića-Gaulića, zatim Zorka Dubokovića u Jelsi, Živka Jeličića u Splitu, a u novije vrijeme Bartula Vrankovića i Pere Radaića u Hvaru, da spomenem samo one relativno bogatije. Sve su nastale kupnjom predmeta od krapanjskih spužvara, lokalnih ronilaca i ribara.

Od brojnih, ali skromnih zbirki samih sportskih ronilaca izdvajaju se one Joška Novaka i Jurka Kovačevića u Hvaru, Tončija Dulčića u Starom Gradu, Luke Perisuttija u Jelsi, Marina Jakasa u Zavali, a iznad svih, brojem i vrsnoćom građe zbirka Vladimira Slivarića u Zagrebu, jednog od rijetkih predanih skupljača podmorskih artefakata.

I poneki kočari se mogu pohvaliti zbirka hvarskog podmorja: Dinko Petričević-Mijo i Jakov Dujmović u Hvaru, Božo Gamulin u Jelsi, Andrija Mateljan u Zastrazišću.

Prva javna zbirka hvarske podmorske građe, ona Muzeja hvarske baštine, otvorena je 1966. g. u apsidi nekadašnje crkve sv. Marka u Hvaru. Sastojala se većim dijelom od zbirke Tonka Novaka, otkupljene 1965. g., te nekoliko nabavki od hvarskih ronilaca. Kasnijih godina je obogaćivana novom građom s istraživanja, ali je zbog skućenog prostora izloženi dio ostao skroman. Danas je nažalost magazinirana. Zbirka amfora koju je pasionirano sabirao Tonko Kovačić-Šišica, iako mala po broju, jedna je od ljepših u Hrvatskoj. Godine 1974. zbirku je otkupila hotelska tvrtka „Sunčani Hvar“, te 1988. g. uredila i izložila u hvarskoj tvrđavi Fortici. Kasnije je preseljena u hotel „Amforu“, ali je ubrzo i ona deponirana.

Danas se u Hvaru mogu vidjeti tri skromne zbirke podmorske građe: zbirka iz fundusa Muzeja hvarske baštine u hvarskoj Fortici, zbirka u franjevačkom samostanu (građa u vlasništvu samostana i dijelom Muzeja hvarske baštine), te zbirka Meneghella na Palmizani, a u Starom Gradu izložba o antičkom brodolomu u uvali Duboka. Sve skupa nedovoljno i neprimjereno, s obzirom na vrijednu i bogatu građu koja se čuva u depoima Muzeja hvarske baštine, te nadasve zanimljivu i uzbudljivu priču, koja se o hvarskom podmorju može isprizoriti.

Na kraju ovog uvodnog dijela potrebno je istaknuti osobe koji su dale stručan doprinos istraživanju i proučavanju hvarske podmorske baštine.

Ponajprije Niku Dubokovića Nadalinija, utemeljitelja i dugogodišnjeg ravnatelja Muzeja hvarske baštine, koji je velik dio svog radnog vijeka i energije utrošio na spašavanje ove ugrožene baštine. Rezultat njegova rada su prve evidencije podmorskih nalazišta, otkupi vrijednih nalaza, stvaranje prve javne zbirke podmorja u Hvaru, suradnja s ronionicima, spužvarima, nadležnim službama, te brojni članci i apeli.

Mladen Nikolanci bio je jedan je od prvih arheologa u Dalmaciji koji se bavio podmorskom tematikom. Srećom, u razdoblju od 1972. do 1976. g., bio je ravnatelj Muzeja hvarske baštine, pa je tako zaslužan za prvi stručan, arheološki pregled hvarskog podmorja 1974. g.

Hvarski arheolozi Marin Zaninović, Branko Kirigin, Nikša Petrić i Nikša Vujnović također su dali doprinos ovoj tematici.

Od arheologa-ronilaca, koji su neposredno istraživali hvarsko podmorje i o tome pisali, posebno ističem Marijana Orlića i Marija Jurišića, koji su ovdje odradili nemali broj ronjenja, zatim Nenada Cambija, Željka Rapanića, Zdenka Brusića, Smiljana Gluščevića, a u novije vrijeme Irenu Radić Rossi, Igora Miholjeka, Juricu Bezaka, Sašu Denegrija, Matu Iljkića i Matu Paricu.

- - - - -

Kao kustos arheološke zbirke Muzeja hvarske baštine, potpisani je još 1983. g. započeo s radom na sabiranju i sređivanju podataka vezanih uz kulturno-povijesnu baštinu hvarskog podmorja. Projekt je uključivao popisivanje, fotografiranje i izradu crteža predmeta u javnim i privatnim zbirkama otoka Hvara, sabiranje podataka od sportskih ronilaca i lokalnih ribara, pregled objavljene literature, te pregled neobjavljene dokumentacije Muzeja hvarske baštine (izvještaji stručnih istraživanja i pregleda, izvještaji lokalnih akcija, dosjei policijskih intervencija, korespondencija sa spužvarima, sportskim ronionicima, arheolozima, povjerenicima na terenu i nadležnim službama).

U pogledu kriterija i znanstvenih standarda, potpisani se ravnao načelom da je za jednu opću, informativnu sliku o kulturno-povijesnoj baštini hvarskog podmorja potrebno koristiti podatke svih dostupnih izvora (a ne samo stručnih), pogotovo ako korespondiraju s materijalnim nalazima ili drugim izvorima. Evidentno je naime, da je udio arheološke struke, spram ostalih „istraživača“ hvarskog podmorja, osobito u otkrivanju novih nalazišta minoran pa bi takva slika doista bila nerealna.

Na temelju ovih i ovakvih podataka, izrađena je kartoteka nalazišta po jedinstvenom obrascu. Nalazišta su dobila svoje kodove, geografske koordinate, te su složena po kartografskim područjima hvarskog akvatorija. Nadalje, bio je izrađen registar nalazišta, te pregledna karta nalazišta u mjerilu 1/25000, a sve prati nacrtana i fotodokumentacija.

Posao je u glavnini bio dovršen početkom 1990tih godina, a kako je korespondirao s projektom izrade baze podataka kopnenih nalazišta otoka Hvara (Projekt Hvar - Arheologija mediteranskog pejzaža), koji su vodili arheolozi Vince Gaffney, Branko Kirigin i Nikša Vujnović, to su dotad sabrani podaci o podmorskim nalazištima (do 1995. g. su bila evidentirana 122 nalazišta) objavljeni u jedinstvenom pregledu arheološke baštine otoka Hvara 1997. g.²⁶

---

²⁶ Gaffney V., Kirigin B., Petrić M., Vujnović N., *Arheološka baština otoka Hvara*, Projekt Jadranski otoci, British Archaeological Report, International Series 660, Oxford, 1997.

Evidencija novih nalazišta po decenijama

1958.	6
1968.	11
1978.	33
1988.	10
1998.	143
2008.	15
2014.	12

Izvjestitelji o novim nalazištima

Arheolozi	13	6%
Sportski ronionci	162	70%
Ribari	37	16%
Spužvari	10	4%
Ostali	8	3%

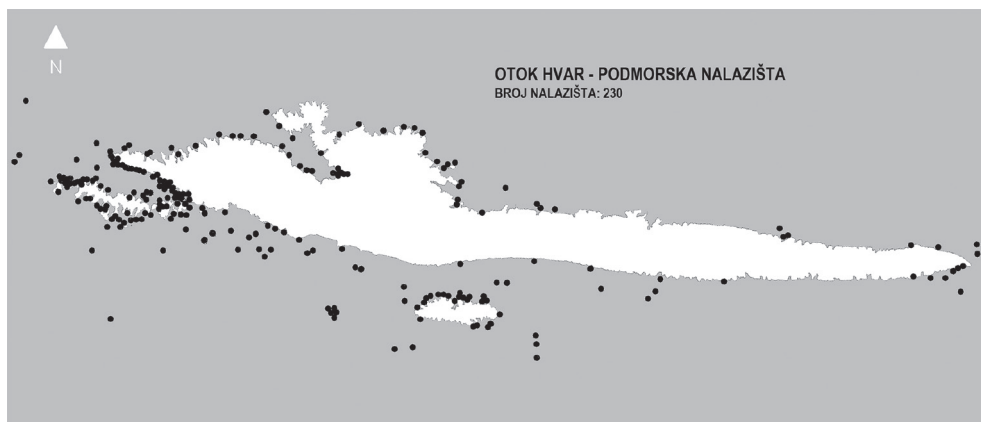
Slijedila su dva kraća osvrtu popraćena statističkim pokazateljima, jedan objavljen 1999. g.,²⁷ a drugi 2000. g.²⁸ Temeljiti statistički pregled i analizu nalazišta potpisani je predstavio u Zadru 2007. g. na 13. međunarodnom skupu arheologa,²⁹ iz kojeg slijedi ovaj doraden i novim podacima nadopunjen pregled kulturno-povijesne baštine hvarskog podmorja.

Pregled se sastoji od popisa nalazišta (u prilogu na kraju članka) i sumarne analize (u nastavku).

²⁷ Marinko Petrić, Hvarsko iskustvo u podmorskoj arheologiji: povijest, prezentacija, dokumentacija, *Periodični izvještaj CZKBOH* 163, Hvar, 1999., 44-50.

²⁸ Isti, Hvar's experience in maritime archaeology: History, Documentation, Presentation - A brief Report, *Inseln in der Archaeologie - Island in Archaeology*, International Kongress 10-12. VII, Starnberg, ed. Bayerische Gesellschaft für Unterwasserarchaeologie e. V (Archaeologie unter wasser 3), München, 2000., 155-161.

²⁹ Isti, Underwater cultural heritage of the Island of Hvar: A brief statistical overview of sites, *Proceedings of the 13th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists* (Zadar, Croatia, 18-23 September 2007), Edited by Irena Radić, Andrey Gaspari and Andrzej Pydyn, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 2008., 41-60.

Podmorska nalazišta u akvatoriju otoka Hvara (crtež izradio: Marinko Petrić)

PREGLED I ANALIZA NALAZIŠTA

Geografski kontekst nalazišta

U akvatoriju otoka Hvara do sada je evidentirano 230 nalazišta. Glavnina je smještena oko zapadnog dijela otoka, i to osobito oko njegove južne strane, koja je razvedena, s više prirodnih luka, prikladnih uvala i zatona, te priručnih izvora pitke vode (Meštrovića punta, Vodeni rat, Tocila). Na zapadnom dijelu je luka grada Hvara, koja je od pretpovijesti predstavljala sjecište transadrijatičkih i regionalnih pomorskih putova. Međutim, ovaj dio otoka je i bogatiji hridinama, rtovima, morske struje su izrazitije, a vjetrovi nepredvidljivi, pa je i rizik plovidbe veći.

Koncentracija nalazišta oko otočića Šćedra vezana je također uz jednu, odnosno dvije luke, Veli Porat i Mostir, koje su položene na sjevernoj strani otoka i dobro zaštićene od svih vjetrova, te s izvorom vode Studenac u uvali Mostir. No, sam prilaz uvalama, po lošem vremenu i uz nepoznavanje lokalnih maritimnih prilika, često bi tragično završio, kako to zorno pokazuje koncentracija nalazišta u priobalju sjeverne strane otočića.

Nalazišta su uglavnom smještena neposredno uz u samu obalu i to oko rtova, oko ili unutar uvala, te manjih otočića (hvarski Škoji, Šćedro, Zečevo), hridina (Lukovci, Baba, Jazik-Lengva, Karbun) i pličina (Babarovića plis, Bristova).

Zadnjih se godina, međutim, polako sve više razotkriva novi geografski prostor podmorskih nalazišta, a to je vanobalni pojas otoka, prostor otvorenog mora, većih dubina i pjeskovitog dna. Rezultat je to brojnih nalaza lokalnih ribara-kočara, aktivnih osobito posljednjih tridesetak godina, koji svojim mrežama-koćama temeljito „češljaju“ morsko dno oko otoka, te pritom nalaze svakovrsne tragove nekadašnje i novije plovidbe, od amfora i brončanih topova, pa do dijelova aviona i metalnih kanti. Iako su to predmeti slučajno izvučeni iz svog arheološkog konteksta, a lokacije neprecizne, ipak popunjavaju arheološku kartu hvarskog akvatorija i ukazuju na povijesne plovidbene rute. Potrebno je spomenuti i rubni, obalni pojas otoka

Položaj nalazišta

Obalni	157	68%
Vanobalni	52	23%
Nepoznati	21	9%

Mjesto nalazišta

Poznato	207	90%
Djelomično poznato	21	9%
Nepoznato	2	1%

Podjela nalazišta prema dubini

Dubina u metrima	Broj nal.
0-10	41
10-20	39
20-30	31
30-40	35
40-50	19
50-60	15
60-70	7
70-80	14
80-90	11
90-100	0
Nepoznata dubina	18

kao posebnu, uvjetno rečeno zonu pomorske baštine, na kojoj se nalaze potopljeni antički molovi, solane i arheološki zanimljiva žala.

Pregled nalazišta prema dubini pokazuje da je najveći broj grupiran do 40 m, odnosno da se nalazišta uglavnom rasprostiru po kamenitom otočkom pragu, odnosno kosini ili pri samom dodiru kamenite kosine i ravnog pjeskovitog dna, što je uobičajen geografski kontekst podmorskih nalazišta na Jadranu. K tome je znakovito da su nalazišta na istočnom dijelu otoka u pravilu na manjim dubinama, dok su na zapadnom dijelu na većim. Ovakav dubinski raspored hvarskih nalazišta određen je smjerom pružanja otoka i geomorfologijom samog otočkog dna. Naime, zbog nanosa rijeke Neretve, koja utječe u more istočno od otoka Hvara, ravno pjeskovito dno oko otoka blago se spušta od istoka prema zapadu, pa tako s oko 20 m dubine oko Sućurja blago ponire do oko 60 m na zapadnom kraju hvarskih Škoja. Ovu temeljnu podmorsku liniju otoka najbolje prate brodolomi, koji su u pravilu smješteni na mjestu dodira kamenite otočke kose i pješčanog dna.

Za većinu podmorskih nalazišta mjesto je poznato ili približno poznato. Kad kažem „približno poznato“ mislim na relativno prihvatljivu aproksimaciju od +/- 50 m (iako nedovoljnu za podmorsku orijentaciju). Djelomično poznate lokacije su uglavnom one koje potječu od ribara-kočara. Tu je poznato samo šire područje i trasa po kojoj se mreža vukla, a aproksimacija može iznositi +/- 500 m ili više. Potpuno nepoznata mjesta nalazišta su ona za koja nemamo nikakvih geografskih koordinata, tek naznaku da se radi o podmorju otoka Hvara.

Antički brodolom kraj Hvara 1963. g. (snimio Jerko Domančić)

Tipovi nalazišta

Klasifikacija tipova nalazišta u okviru podmorske arheologije prije je proces, nego li definitivna podjela. Da li, recimo, podatak o grupi od oko dvadesetak istih amfora ukazuje na grupno nalazište tipa odbačenog brodskog tereta (*cargo dump*) ili brodolom, je li podatak o nalazu sidra uz popratni keramički materijal dovoljan za određenje brodoloma, jesu li «komadi žara», kako navodi spužvar Andrija Dizdarević, ulomci samo jedne razlomljene žare, dakle pojedinačan nalaz ili ulomci više žara, odnosno grupni nalaz? Osobito je upitna klasifikacija nalazišta vanobalne zone, jer se u pravilu radi o jednom ili nekoliko predmeta nepreciznog mjesta nalaza i uglavom o samo jednom izvoru, koji je teško provjeriti. Sve su to pitanja koja su rezultat nedovoljne istraženosti, pa bi primarni zadatak budućih istraživača pomorske baštine Hvara trebala biti preciznija identifikacija tipova nalazišta. Stoga, donju tabelu predstavljam kao preliminarnu. Nedvojbeno je, ipak, da najveći broj pripada tipu grupnog nalazišta i tipu pojedinačnog nalaza.

Pregled tipova hvarskih nalazišta predstavljen je prema uobičajenoj shemi. Nalazišta sidrišnog tipa (NST) karakteristična su za luke i zaštićene uvale. Sadrže raznovrsne i raznodobne predmete slučajno ili namjerno bačene sa broda, koji je bio usidren. Iako se u pravilu radi o manje atraktivnim, te polomljenim ili oštećenim predmetima, ovaj tip nalazišta najneposrednije svjedoči o maritimnoj ulozi obalnog prostora otoka Hvara. Prema dosad evidentiranim materijalnim nalazima, na otoku imamo 12 takvih nalazišta raspoređenih u 7 luka-sidrišta (Vela Garška, Mala Garška, Hvar, Ždrilca, Stari Grad, Mlaska i Sućuraj), koje sve pokrivaju širok vremenski raspon.³⁰

³⁰ Mali broj evidentiranih sidrišnih nalaza rezultat je prvenstveno nedovoljne istraženosti ovih, rekao bih, neatraktivnih ronilačkih zona. Povijesni izvori, karte i pomorska tradicija ukazuju na daleko veći broj povijesnih luka i sidrišta otoka Hvara, pa bi buduća istraživanja trebala više usmjeriti na ove zone.

Tipovi nalazišta

Nalazišta sidrišnog tipa (NST)	12	5%
Brodolomi (B)	28	12%
Grupna nalazišta (GN)	82	36%
Pojedinačni nalazi (PN)	83	36%
Nalazišta nepoznatog tipa (NNT)	25	11%

Brodolomi (B) su arheološki najatraktivnija podmorska nalazišta, jer sadrže materijal koji je vremenski i sadržajno homogen. U maritimnom smislu svjedoče o rizičnosti plovidbe, pa tako i u vodama otoka Hvara. Prema ovoj bazi podataka, evidentirano ih je 28.

Pod nalazišta grupnog materijala (GN), svrstao sam mjesta nalaza grupnog materijala van sidrišnih zona. Najčešće se radi o većoj ili manjoj koncentraciji istovrsnog materijala, tj. odbačenom dijelu tereta broda (*cargo dump*), zatim o koncentraciji raznovrsnog materijala, koji po svemu sudeći pripada jednom te istom brodu, te o koncentraciji raznovrsnog materijala, koji pripada različitim brodovima i različitim dobima. I ovaj tip nalazišta upućuje na plovidbene rute, no razlog potonuća predmeta najčešće nije jasan. Nekad se dio tereta slučajno prevrnuo u more zbog nevremena, nekad je možda bio namjerno bačen, a nekad su predmeti mogli dospjeti na dno za vrijeme prisilnog sidrenja na plovnom putu.

U pojedinačne nalaze (PN) svrstao sam sve izdvojene, osamljene predmete na morskom dnu. Njihov je raspon širok, od dijela amfore pa do avionskog propelera, a rekao bih da je isto tako širok i raspon razloga zbog čega su predmeti dospjeli na morsko dno.

Kao dodatak tablici tipova nalazišta, informativno navodim i nekoliko specifičnih, rekao bih, uvjetno podmorskih nalazišta (koje nisam uveo u registar nalazišta). To su potopljeni antički muleti u uvalama Soline, Ždrilca (?), Rake na Šćedru, Carkvici Sv. Luke kod Jelse, te uvali Mlaska kod Sućurja (?), zatim potopljena solana u uvali Soline, te nekoliko morskih žala na kojima se mogu naći brojni ulomci antičke i novovjekovne keramike.

Antički brodolom u uvali Perna kod Sućurja 1964. g., (snimio Jerko Domančić)

Povijesni okvir nalazišta

Pregled nalazišta po povijesnim razdobljima pokazuje kako većina pripada antičkom razdoblju (66%), odnosno da su nalazišta iz ostalih razdoblja daleko manje zastupljena. Unutar korpusa antičkih nalazišta, brojem su posebno dominantna nalazišta koja sadrže amfore tipa Lamboglia 2. Ovaj tip amfore proizvodio se na zapadnoj obali Jadrana (Picenum, Emilija, Furlanija) u razdoblju od 2. st. pr. Kr. do sredine 1. st. po Kr., pa se može kazati kako ova dva stoljeća predstavljaju dominantan povijesni horizont svekolike kulturno-povijesne baštine podmorja otoka Hvara. Dodao bih, ne samo Hvara već i istočnog Jadrana u cjelini, jer je amfora tipa Lamboglia 2 tipična za podmorje naše obale, u mjeri da su je nekada smatrali istočnojadranskim proizvodom.³¹ Pretpovijesni sloj nalazimo kao izdvojen samo na nalazištu VR0501 (ilirski šljem), ali je prisutan u grupnim nalazima sidrišnog materijala, i to za sada samo na gornjem dijelu otoka: luka Sućuraj i uvala Mlaska.

Raritetan je i srednjovjekovni sloj, svega 4 pojedinačna nalazišta (HV0542, HV0546, HV0561, .0501), iako je i ovdje srednji vijek prisutan u grupnim nalazima sidrišnih zona, primjerice u hvarskoj i sućuranskoj luci.

Novovjekovno razdoblje i 20. st. prisutno je u relativno zamjetnom broju, dok je broj nalazišta mješovitog razdoblja (sidrišna i vansidrišna rastresita nalazišta) relativno malen, prvenstveno zbog slabe istraženosti hvarskih sidrišnih zona.

³¹ Dasen Vrsalović, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana*, rukopis, Zagreb, 1979., 348 i dalje.

Nalazišta prema razdoblju

Pretpovijest	1	< 1%
Antika	152	66%
Srednji vijek	4	2%
Novi vijek	22	9%
20. st.	18	8%
Mješovito razdoblje	19	8%
Nepoznato razdoblje	14	6%

Tipovi nalazišta prema razdobljima

	NST	B	GN	PN	NNT	UKUP.
Pretpovijest				1		1
Antika		18	67	56	11	152
Srednji vijek				4		4
Novi vijek		6	3	13		22
20. st.		4	4	7	3	18
Mješovito raz.	12		7			19
Nepoznato raz.			1	2	11	14
Ukupno	12	28	82	83	25	230

Vremenska distribucija tipova nalazišta pokazuje da se sidrišni materijal antičkog razdoblja pojavljuje na 11 od ukupno 12 evidentiranih nalazišta. Izuzetak čini sidrište u Maloj Garškoj na kojem, bar do sada, nije nađen antički materijal. U kasnijim razdobljima broj sidrišnih nalaza je manji, odnosno raspoređen je na pojedine luke, što znači da je mreža sidrišta otoka Hvara bila najrazvijenija upravo u antičkom razdoblju, dok su se u kasnijim razdobljima za sidrenje preferirale samo određene luke.

Broj nalazišta tipa brodoloma, zatim grupnih nalazišta i pojedinačnih nalaza, također je bio najveći u razdoblju antike. Posebno su zanimljiva (i za pomorsku prošlost otoka možda znakovita) grupna nalazišta s materijalom mješovitog razdo-

blja. Pored 12 nalazišta koja pripadaju sidrišnom tipu, i kod kojih je raznodobnost predmeta uobičajena, tu je i 7 nalazišta grupnog materijala van sidrišnih zona, kod kojih je redovito pomiješan antički i novovjekovni materijal 16.-18. st., što možda ukazuje kako je pomorski promet u akvatoriju otoka Hvara bio najaktivniji baš u ova dva razdoblja.

Na kraju ovog kratkog osvrtu o povijesnom kontekstu hvarskih podmorskih nalazišta, potrebno je nadodati kako velika množina nalaza iz antičkog razdoblja nesumnjivo ukazuje na vrlo intenzivnu plovidbu, ali isto tako i na visoku stopu pomorskih nesreća u to doba.³² U razdoblju između 15. i 19. st., kad je promet oko otoka bio daleko intenzivniji, broj podmorskih tragova je daleko manji, što opet upućuje da je plovidba u tom razdoblju bila mnogo sigurnija. Začuduje, međutim, velik broj tragova pomorskih nesreća iz prve polovice 20. st., u vrijeme kad je sigurnost plovidbe i poznavanje lokalnih maritimnih prilika bila na još većoj razini. Sve u svemu, čini se da veći broj podmorskih nalaza ne znači istom i veći intenzitet plovidbe, i obratno.

Brojnost i vrsta nalaza

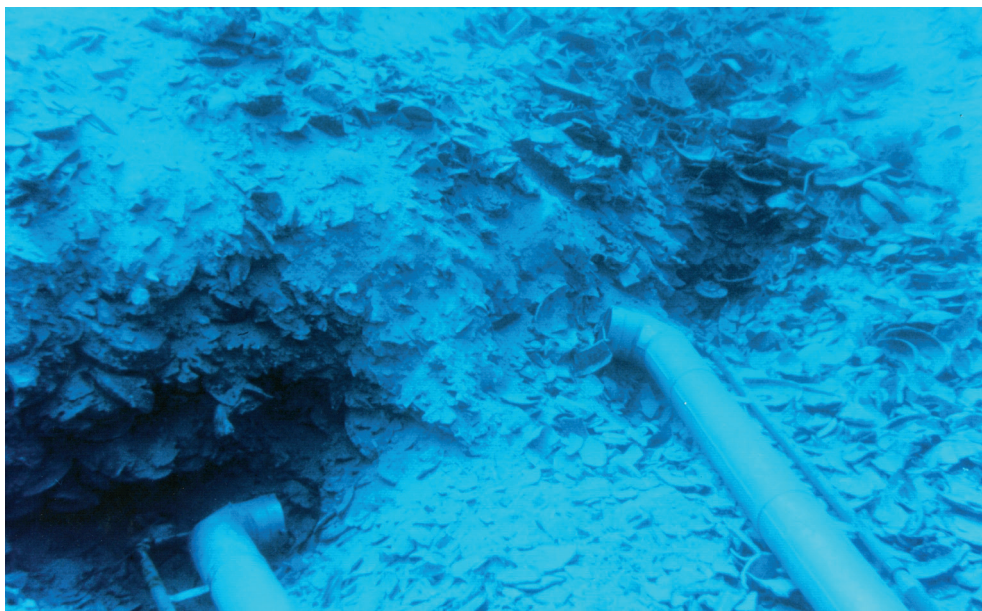
Gotovo je nemoguće, niti približno, procijeniti količinu nalaza iz hvarskog podmorja. Samo materijal sa rimskog brodoloma Izmetišće, koji je izvađen u kampanjama od 1985. do 1990. g. broji preko 2000 predmeta. Većina od spomenutih 18 antičkih brodoloma u najmanju ruku je sadržavala 100-150 amfora. Nadalje, vrlo mnogo izvađenih predmeta izmaklo je svakoj kontroli i evidenciji, tako da tek aproksimativno možemo kazati da se ukupno radi o desetak i više tisuća predmeta.

Asortiman nalaza je širok i pokriva:

- **dijelove brodske konstrukcije** antičkih drvenih brodova s ostacima olovne oplata, čavala, itd., dijelove konstrukcije novovjekovnih drvenih i željeznih brodova,
- **brodski plovidbeni pribor** antičkih brodova (olovne prečke antičkih sidara, antička željezna sidra, dijelovi olovnih brodskih pumpi, balastno kamenje, dubinomjeri), zatim novovjekovna željezna sidra, te rijetke ostatke plovidbenog pribora i opreme novovjekovnih brodova,
- **brodsko naoružanje** novovjekovnih brodova (željezni i brončani topovi),
- **kuhinjsku opremu** antičkih brodova (keramičke peći, žrvnjevi, keramički roštilji, ostaci broskog ognjišta, te raznovrsne manje i veće kuhinjske posude),
- **sekundarni brodski pribor** (brodski žrtvenik, olovni utezi za ribolov, brodska tesarska bradva),
- **raznovrsni teret** antičkih brodova (amfore, kuhinjsko i stolno keramičko posuđe, kameni blokovi, tegule).

---

³² Prema nekim statistikama, smatra se da je u antici svako 50. putovanje završilo brodolomom.

Istraživanje antičkog brodoloma kod Izmetišća 1985. g. (snimio Mario Jurišić)

Najbrojniji nalazi iz hvarskog podmorja su keramičke i kuhinjske posude sa spomenutog brodoloma Izmetišće, a najtipičniji su, kao i na čitavom Jadranu, amfore tipa Lamboglia 2.

Kao osobito vrijedne nalaze izdvajam izvrsno sačuvan keramički brodski žrtvenik korinskog podrijetla iz kraja 5. ili početka 4. st. pr. Kr. (VS0512.01), rimsku brončanu figuricu iz 1. ili 2. st. po. Kr. (VS0532), vojnički brončani šljem grčko-ilirskog podrijetla iz 5/4. st. pr. Kr. (VR0501), olovnu prečku rimskog sidra iz 2/3. st. po. Kr. s dvostrukim pečatom proizvođača (HV0505), jednu cjelovitu i više ulomaka grčkih amfora korinskog B tipa iz 4/3. st. po Kr. (ST0526, ST0502.03), nekoliko nalaza keramičkih uljanica iz 9.-11. st. po Kr. (HV0506, HV0524, HV0546, HV0561), vrlo dobro sačuvane drvene ostatke italčkog broda iz 2/1. st. pr. Kr. (HV0509), te isto tako dobro sačuvane ostatke broda i opreme iz 15./16. st. (HV0536).

Ostaci antičkog brodoloma kod Svete Nedilje 2011. g. (Projekt Triton, snimio Timmy Gambin)

Podrijetlo nalaza

Podrijetlo materijala sa hvarskih pod-morskih nalazišta je najvećim dijelom italsko, tj. sa susjedne obale Jadrana, što je razumljivo, pogotovo za antičko razdoblje. Valja, međutim, napomenuti da se unutar italskog korpusa mogu pretpostaviti proizvodi koji potječu sa područja naše obale, dakle regionalnog podrijetla (primjerice s Visa, ili iz Istre), a možda i lokalnog. Zamjetno su zastupljeni istočnomediterranski proizvodi, te nešto manje sjevernoafrički, što se uglavnom sve odnosi na razdoblje antike. Razmjerno velik postotak predmeta je, međutim, nepoznatog podrijetla.

Pregled podrijetla materijala obzirom na razdoblja, ukazuje kako je otok Hvar bio najviše umrežen u mediteranske plovne putove tijekom antičkog razdoblja. U kasnijim razdobljima, koji su inače daleko skromniji po materijalu, broj područja iz kojih potječe materijal sa potonulih ležišta, bitno je reducirano. U razdoblju 15.-19. st. je to u pravilu Italija, a u 20. st. istočna obala Jadrana.

Podrijetlo nalaza

Italija	32%
Istočni Mediteran	12%
Sjeverna Afrika	8%
Istočni Jadran	6%
Zapadni Mediteran	5%
Nepoznatog podrijetla	37%

Ostaci antičkog brodoloma na istočnom dijelu otoka 2010. g.

Očuvanost nalazišta

Oštećenost nalazišta je također jedna od aproksimativnih veličina, posebice jer glavčina podataka potječe od različitih, neprofesionalnih izvora. Pri određivanju stupnja oštećenosti ravnao sam se prema sljedećim procjenama izvjesitelja: Potpuno uništeno nalazište je ono «gdje više nema ničega, gdje je sve očišćeno». Neoštećeno je ono nalazište koje je samo uočeno (viđeno), odnosno gdje predmet ili predmeti nisu izvađeni, primjerice: „Tu sam na dubini od 42 m uočio jednu amforu“. Nepoznato stanje oštećenja u pravilu sam pripisao nalazištima koja su otkrili ribari-kočari na većim dubinama, gdje dodatne provjere nisu bile moguće. Sva ostala nalazišta klasirana su kao više ili manje oštećena.

Bez obzira na preciznost podataka na tabeli, indikativan je i bez sumnje točan podatak o vrlo visokom stupnju oštećenosti hvarskih nalazišta u cjelini, koji prema našoj evidenciji iznosi 73% (27% + 46%). Rezultat je to vrlo intenzivne aktivnost u hvarskom podmorju u proteklih 60tak godina, posebno brojnih domaćih i inozemnih sportskih ronilaca, koji su u stalnom porastu, brojnih kočara i, na kraju, nedovoljne i neučinkovite zaštite.

Stanje nalazišta

Potpuno uništeno	62	27%
Više ili manje oštećeno	106	46%
Neoštećeno	19	8%
Nepoznato	43	19%

Antički brodolom na položaju Gojica 2001. g.

Istraženost nalazišta

Koliko su stručna arheološka služba i nadležno Ministarstvo kulture doista učinili na vrednovanju hvarске podmorske baštine, pokazuje tabela. Arheološki je istraženo 9 nalazišta (zapravo samo 5, ako ne računamo manja zaštitna istraživanja na 4 lokacije u starogradskoj luci). To su spomenuti antički brodolomi Veli Porat, Izmetišće, Stori Stoni, Duboka i Petrov Bok, koje je proveo Odjel za podvodnu arheologiju Republičkog zavoda za zaštitu

spomenika kulture iz Zagreba. Stručno je pregledano 28 nalazišta, koje su proveli spomenuti Odjel (19), Arheološki muzej Split (3) i Projekt Triton (6). Tome možemo pridodati akcije vađenja materijala s antičkih brodoloma Perna 1967.-1969. g. i Gojica 1968/69. g., koje su provele lokalne zajednice, doduše pod nadzorom arheologa, ali mimo uobičajenih arheoloških standarda, te u novije vrijeme vađenje granitnog bloka sa nalazišta Izmetišće 1999. g. i željeznog topa iz starogradske luke 2008., koje su proveli lokalni muzeji. Uz napomenu da se zakonom zaštitilo 15 nalazišta,³³

Stupanj i kvalitet istraživosti nalazišta

Stručno istraženo	9	4%
Djelomično istraženo	2	1%
Stručno pregledano	28	12%
Nestručno pregledano	140	61%
Nepregledano	51	22%

³³ Prema Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, na otoku Hvaru je zaštićeno 10 antičkih brodoloma, 2 hidroarheološka nalazišta, 1 novovjekovni brodolom, 1 brodolom iz početka 20. st. i 1 avion.

to bi bilo sve što se tiče udjela struke. Možemo li, dakle, biti zadovoljni činjenicom da se od ukupno 28 brodoloma, od čega 18 antičkih, istražilo samo 5, a da je od 168 nalazišta stručno pregledano samo 28 (onih 51 uopće nepregledanih ne spominjem, jer se nalaze na zasada, nedostupnim dubinama)?

Arheološko istraživanje antičkih brodoloma je organizacijski složen i financijski skup zahvat, pa bi se s brojem istraženih i mogli zadovoljiti, no svakako je porazan broj stručnih arheoloških pregleda, koji su itekako bitni za opći uvid u kvalitetu i stanje podmorske baštine. Između ostalog, koliko li je hvarskih nalazišta doslovno „izbrisano“ sa morskog dna, a da nije ostao niti jedan spomen o njima! Nadam se da će mlađi naraštaj arheologa, suvremenije metode podmorskog rekonosciranja, te efikasniji organizacijski i zakonski okvir nadležnih službi, osigurati bolju budućnost hvarskoj podmorskoj baštini, bar onom ostatku ostataka, koji još uvijek koliko-toliko očuvan počiva na morskom dnu.

PRILOG**Registar podmorskih nalazišta otoka hvara**

Registar koji se donosi u nastavku najsazetiji je izvod iz baze podataka podmorskih nalazišta otoka Hvara. Uključuje najosnovnije elemente: kôd nalazišta (prema kartografskom području), ime šireg geografskog područja, tip nalazišta i razdoblje. Pregled, koji je inače složen po kartografskim područjima, u ovom je slučaju složen po geografskim područjima, kako bi se stekao bolji uvid u prostornu rasprostranjenost nalazišta.

Kratice tipova nalazišta:

NST - nalazište sidrišnog tipa

B - brodolom

GN - grupno nalazište

PN - pojedinačan nalaz

NNT - nalazište nepoznatog tipa

KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
VS0548	Viški kanal	NNT	antika
HV0541	Viški kanal	PN	antika
HV0543	Viški kanal	GN	mješovito
HV0559	Viški kanal	PN	antika
VS0503	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0504	Hvarski Škoji	GN	20. st.
VS0505	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0506	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0507	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0508	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0509	Hvarski Škoji	NNT	20. st.
VS0510	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0511	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0512.01	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0512.02	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0512.03	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0513	Hvarski Škoji	PN	novi vijek
VS0514	Hvarski Škoji	NNT	antika
VS0520.01	Hvarski Škoji	B	antika
VS0520.02	Hvarski Škoji	PN	antika

KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
VS0521	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0522	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0523	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0524	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0525	Hvarski Škoji	B	novi vijek
VS0526	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0527	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0528	Hvarski Škoji	NNT	antika
VS0529	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0530	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0531	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0532	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0533	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0534	Hvarski Škoji	GN	antika
VS0544	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0545	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0549	Hvarski Škoji	PN	antika
VS0553	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0509	Hvarski Škoji	B	antika
HV0510	Hvarski Škoji	NNT	antika
HV0511	Hvarski Škoji	NNT	antika
HV0512	Hvarski Škoji	NNT	nepoznato
HV0513	Hvarski Škoji	B	antika
HV0514	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0515	Hvarski Škoji	B	antika
HV0516	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0517	Hvarski Škoji	NNT	nepoznato
HV0518	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0519	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0520	Hvarski Škoji	B	20. st.
HV0521	Hvarski Škoji	NNT	nepoznato
HV0522	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0523	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0524	Hvarski Škoji	NST	mješovito
HV0526	Hvarski Škoji	PN	antika
HV0529	Hvarski Škoji	PN	antika
HV0534	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0542	Hvarski Škoji	PN	srednji vijek
HV0546	Hvarski Škoji	PN	srednji vijek

KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
HV0554	Hvarski Škoji	GN	nepoznato
HV0555	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0557	Hvarski Škoji	GN	antika
HV0560	Hvarski Škoji	PN	antika
HV0561	Hvarski Škoji	PN	srednji vijek
VS0537	Kanal hvar. Škoja	PN	antika
VS0539	Kanal hvar. Škoja	PN	antika
VS0550	Kanal hvar. Škoja	GN	antika
VS0551	Kanal hvar. Škoja	PN	antika
VS0552	Kanal hvar. Škoja	B	novi vijek
VS0515	Pelegrin	B	antika
VS0516.01	Pelegrin	PN	antika
VS0516.02	Pelegrin	PN	antika
VS0516.03	Pelegrin	B	novi vijek
VS0517	Pelegrin	B	novi vijek
VS0518	Pelegrin	NNT	nepoznato
VS0519	Pelegrin	NNT	antika
VS0541	Pelegrin	GN	antika
VS0542	Pelegrin	GN	20. st.
VS0543	Pelegrin	PN	antika
VS0546	Pelegrin	PN	antika
VS0547	Pelegrin	PN	20. st.
HV0501	Pelegrin	B	antika
HV0502	Pelegrin	PN	antika
HV0503	Pelegrin	PN	antika
HV0504	Pelegrin	NST	mješovito
HV0505	Pelegrin	PN	antika
HV0544.01	Pelegrin	B	20. st.
HV0544.02	Pelegrin	PN	novi vijek
HV0545	Pelegrin	GN	antika
HV0550	Pelegrin	PN	antika
HV0551	Pelegrin	GN	novi vijek
HV0553	Pelegrin	PN	antika
HV0558	Pelegrin	GN	antika
HV0547	Bruške vale	PN	antika
MI0501	Bruške vale	GN	antika
MI0502	Bruške vale	PN	novi vijek
MI0503	Bruške vale	PN	novi vijek
NE0504	Bruške vale	NNT	antika

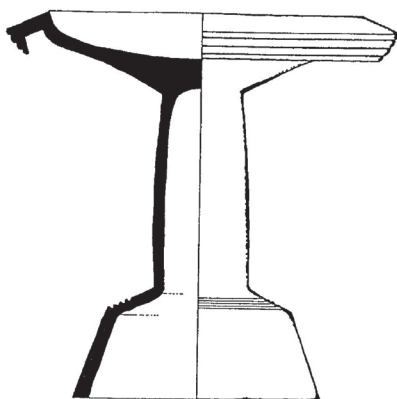
KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
VS0540	Hvarski kanal	GN	mješovito
VS0536	Hvarski kanal	PN	20. st.
HV0506	Hvar	NST	mješovito
HV0507.01	Hvar	NNT	nepoznato
HV0507.02	Hvar	NNT	nepoznato
HV0508	Hvar	GN	antika
HV0527	Hvar	NNT	nepoznato
HV0528	Hvar	NNT	nepoznato
HV0530	Hvar	GN	antika
HV0531	Hvar	GN	antika
HV0532	Hvar	PN	20. st.
HV0533	Hvar	PN	novi vijek
HV0535	Hvar	GN	antika
HV0536	Hvar	B	novi vijek
HV0537	Hvar	PN	20. st.
HV0538	Hvar	GN	mješovito
HV0539	Hvar	NST	mješovito
HV0540	Hvar	PN	antika
HV0548	Hvar	PN	20. st.
HV0549	Hvar	GN	novi vijek
HV0552	Hvar	NNT	20. st.
HV0556	Hvar	GN	20. st.
ST0505	Hvar	GN	antika
ST0506	Hvar	PN	novi vijek
ST0507	Hvar	B	antika
ST0511	Hvar	GN	antika
ST0520	Hvar	B	20. st.
ST0526	Hvar	GN	antika
ST0527	Hvar	GN	novi vijek
ST0529	Hvar	B	antika
ST0508	Plaže	GN	antika
ST0528	Plaže	B	antika
JE0512	Plaže	NNT	nepoznato
ST0523	Plaže	PN	antika
ST0509	Šćedrovski kanal	GN	antika
ST0510	Šćedrovski kanal	PN	antika
ST0515	Šćedrovski kanal	PN	novi vijek
ST0516	Šćedrovski kanal	PN	antika
ST0517	Šćedrovski kanal	GN	antika

KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
ST0518	Šćedrovski kanal	PN	antika
ST0519	Šćedrovski kanal	PN	antika
ST0525	Šćedrovski kanal	GN	antika
ST0524	Šćedrovski kanal	GN	20. st.
JE0519	Šćedrovski kanal	GN	antika
JE0524	Šćedrovski kanal	PN	antika
JE0531	Šćedrovski kanal	PN	nepoznato
JE0540	Šćedrovski kanal	PN	20. st.
JE0514	Šćedro	B	antika
JE0515	Šćedro	GN	antika
JE0516	Šćedro	GN	antika
JE0517	Šćedro	GN	antika
JE0518	Šćedro	B	antika
JE0520	Šćedro	GN	antika
JE0521	Šćedro	GN	antika
JE0527	Šćedro	GN	antika
JE0528	Šćedro	PN	novi vijek
JE0530	Šćedro	NNT	antika
JE0532	Šćedro	GN	antika
JE0534	Šćedro	GN	antika
JE0537	Šćedro	PN	antika
JE0538.01	Šćedro	GN	antika
JE0538.02	Šćedro	GN	antika
JE0539	Šćedro	B	antika
JE0543	Šćedro	GN	antika
JE0544.01	Šćedro	B	antika
JE0544.02	Šćedro	PN	antika
JE0545	Šćedro	PN	novi vijek
JE0546	Šćedro	PN	novi vijek
JE0547	Šćedro	GN	antika
JE0550	Šćedro	GN	antika
JE0502	Korčulanski kanal	GN	antika
JE0525	Korčulanski kanal	PN	antika
JE0533	Korčulanski kanal	PN	antika
JE0541	Korčulanski kanal	PN	20. st.
JE0549	Korčulanski kanal	GN	antika
JE0523	Pelješki kanal	GN	mješovito
BOG0508	Pelješki kanal	GN	mješovito
VR0505	Pelješki kanal	B	20. st.

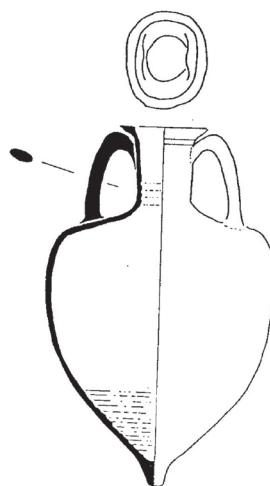
KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
JE0513	Plame-jug	NNT	antika
JE0526	Plame-jug	GN	antika
BOG0503	Plame-jug	NNT	antika
BOG0509	Plame-jug	PN	antika
BOG0510	Sučuraj	PN	antika
VR0501	Sučuraj	PN	pretpovijest
VR0502	Sučuraj	GN	antika
VR0503	Sučuraj	GN	antika
BOG0504	Sučuraj	B	antika
BOG0505	Sučuraj	GN	antika
BOG0507	Sučuraj	GN	mješovito
VR0507	Sučuraj	NST	mješovito
JE0510	Plame-sjever	B	antika
JE0511	Plame-sjever	PN	antika
JE0522	Plame-sjever	PN	nepoznato
BOG0501	Plame-sjever	B	antika
BOG0502	Plame-sjever	GN	antika
BOG0506	Plame-sjever	PN	antika
JE0504	Jelsa	NNT	nepoznato
JE0505	Jelsa	PN	antika
JE0506	Jelsa	NNT	nepoznato
JE0507	Jelsa	GN	antika
JE0508	Jelsa	PN	novi vijek
JE0509	Jelsa	PN	novi vijek
JE0529	Jelsa	PN	novi vijek
JE0535	Jelsa	PN	antika
JE0536	Jelsa	PN	antika
JE0542	Jelsa	PN	antika
JE0548	Jelsa	PN	antika
BOL0501	Kabal	NNT	20. st.
BOL0502	Kabal	GN	antika
BOL0503	Kabal	NNT	antika
BOL0504	Kabal	B	antika
NE0501	Kabal	B	antika
NE0502	Kabal	NST	mješovito
NE0503	Kabal	PN	antika
NE0505	Kabal	GN	antika
NE0506	Kabal	GN	antika
ST0501	Starogradski zaljev	GN	mješovito

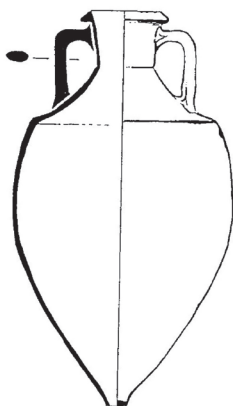
KOD NALAZIŠTA	PODRUČJE	TIP NALAZIŠTA	RAZDOBLJE
ST0502.01	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0502.02	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0502.03	Starogradski zaljev	GN	antika
ST0502.04	Starogradski zaljev	PN	antika
ST0502.05	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0502.06	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0502.07	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0502.08	Starogradski zaljev	NST	mješovito
ST0512	Starogradski zaljev	B	novi vijek
ST0513	Starogradski zaljev	PN	antika
ST0514	Starogradski zaljev	PN	antika
ST0521	Starogradski zaljev	PN	antika
ST0522	Starogradski zaljev	GN	antika
...0501	Otok Hvar	PN	srednji vijek
...0502	Otok Hvar	PN	antika

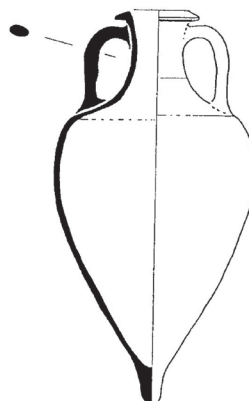
1.

2.

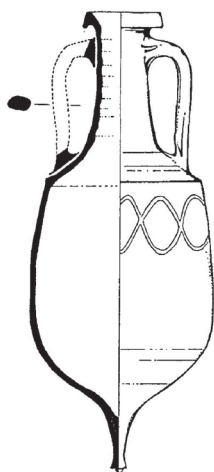
3.

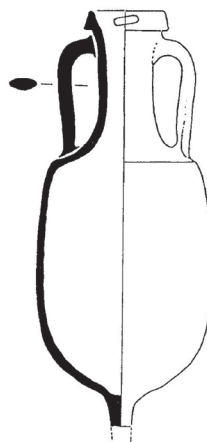
4.

Izbor predmeta s raznih hvarskih nalazišta, crteži: Marinko Petrić

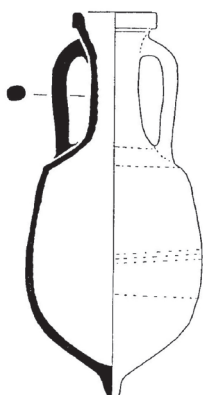
1. Grčki brodski žrtvenik, 5/4. st. pr. K., v. 70 cm, hvarski Škoji (VS0512.01)
2. Korinška B amfora, 4. st. pr. K., v. 65 cm, Hvar (SG0526)
3. Grčko-italska amfora, 3. st. pr. K., v. 73 cm, Viški kanal (HV0541)
4. Grčko-italska amfora, 3. st. pr. K., v. 75 cm, Kabal (NE0505)

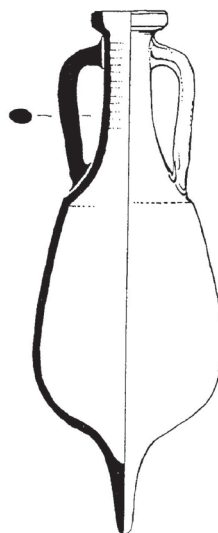
1.

2.

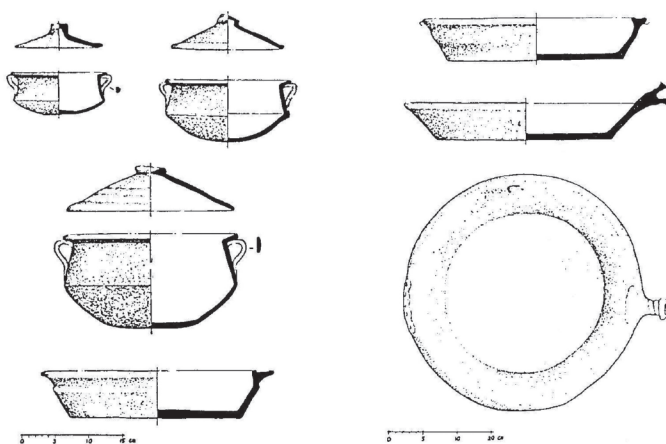
3.

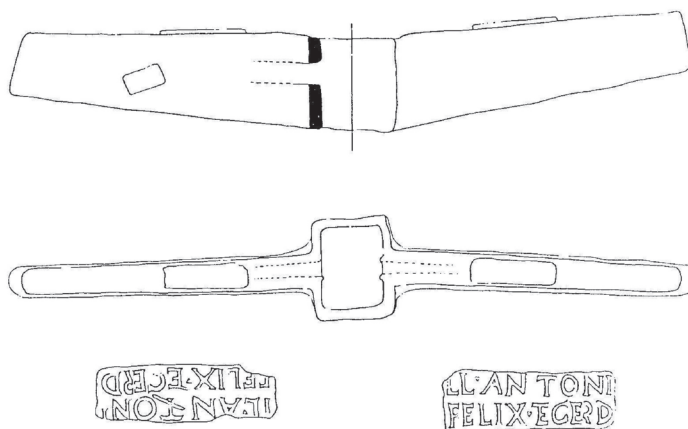
4.

Izbor predmeta s raznih hvarskih nalazišta, crteži: Marinko Petrić

1. Amfora tipa Lamboglia 2, 1. st. pr. K., v. 94 cm, Hvar (SG0507)
2. Amfora tipa Lamboglia 2, 1. st. pr. K., v. 80 cm, Hvar (SG0507)
3. Amfora tipa Lamboglia 2, 1. st. pr. K., v. 78 cm, Starogradski zaljev (SG0521)
4. Amfora tipa Dressel 6A, 1. st. po. K., v. 105 cm, hvarski Škoji (HV0515)

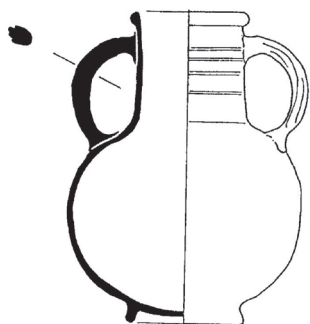
1.

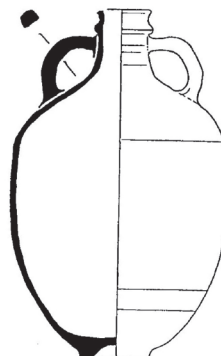
2.

Izbor predmeta s raznih hvarskih nalazišta, crteži: 1. Odjel za podvodnu arheologiju HRZ-a, 2. Marinko Petrić.

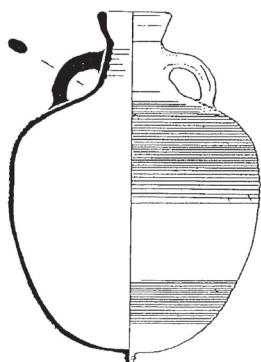
1. Rimski kuhinjski keramika istočnomediteranskog podrijetla, 2. st., hvarski Škoji (HV0513)
2. Olovna prečka rimskog sidra sa dvostrukim pečatom, 2/3. st., d. 132 cm, Pelegrin (HV0505)

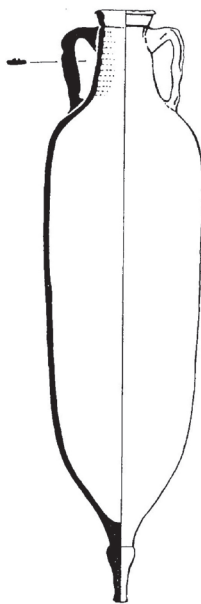
1.

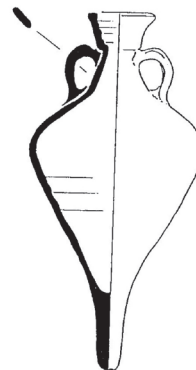
2.

3.

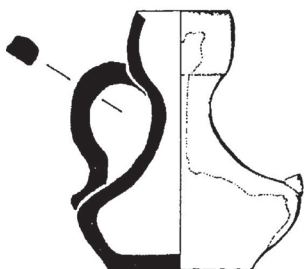
4.

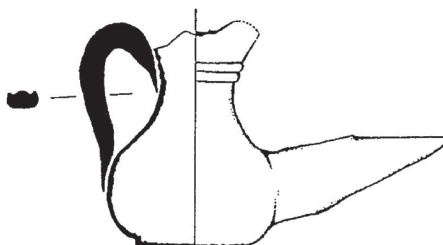
5.

Izbor predmeta s raznih hvarskih nalazišta, crteži: Marinko Petrić

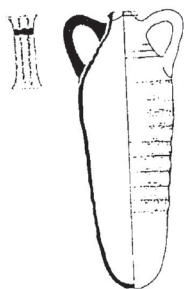
1. Rimski kasnoantička amfora, 3/4. st, v. 40 cm, Kabal (BO0504)
2. Rimski kasnoantička amfora tipa Peacock 40B, 3/4. st., v. 45 cm, Kabal (BO0504)
3. Rimski kasnoantička amfora tipa LR2, 4/5. st., v. 68 cm, Pelegrin (HV0501)
4. Rimski kasnoantička amfora tipa Keay XXVB, 4/5. st., v. 114 cm, Pelegrin (HV0501)
5. Rimski kasnoantička amfora tipa Keay I (mauretanska), 3/4. st., v. 47, Kabal (BO0504)

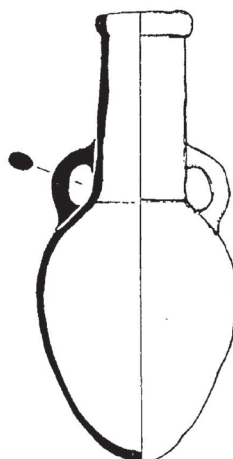
1.

2.

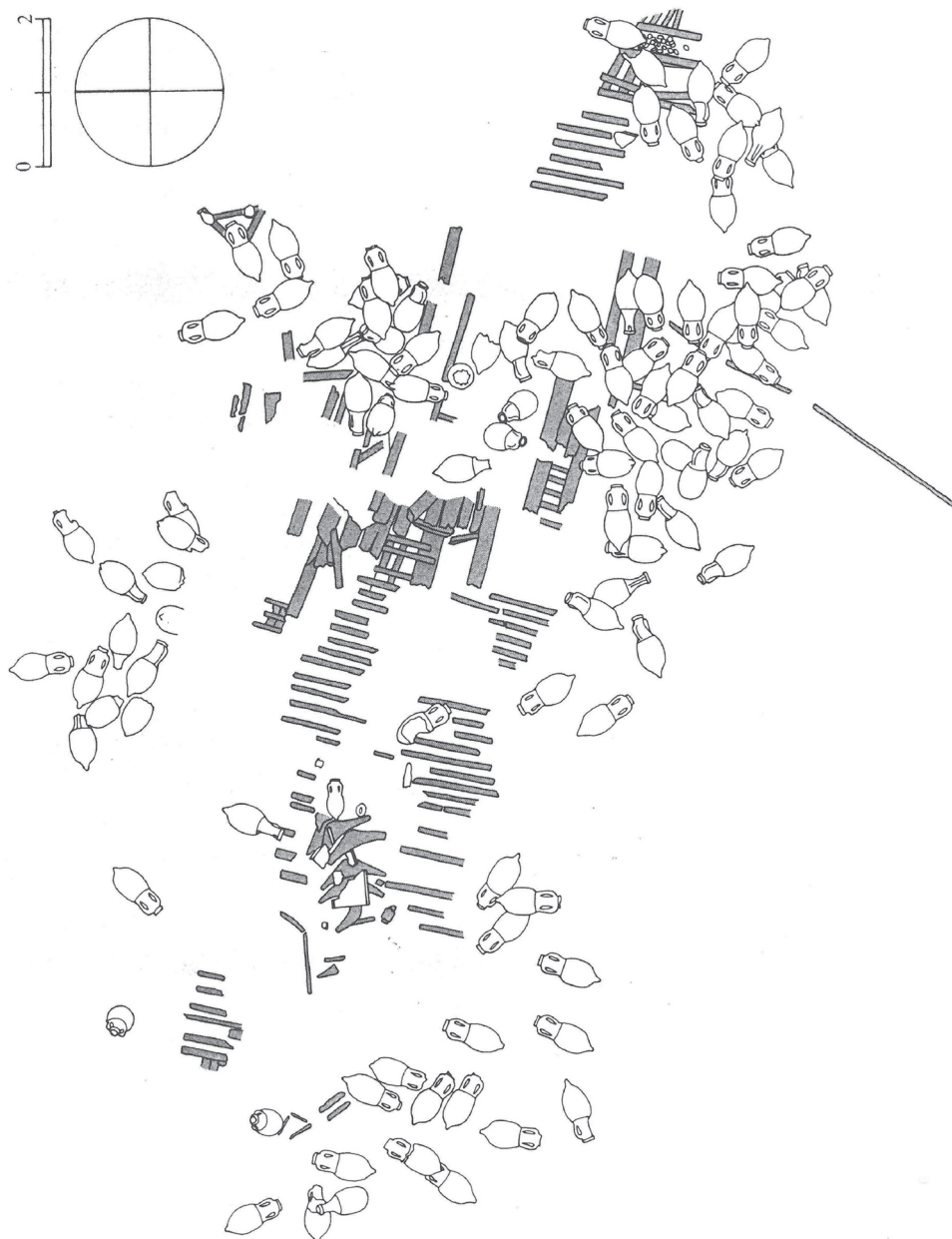
3.

4.

Izbor predmeta s raznih hvarskih nalazišta, crteži: Marinko Petrić

1. Srednjovjekovna uljanica, 10/11. st., v. 8 cm, Hvar (HV0506)
2. Srednjovjekovna uljanica, 10/11. st., v. 7 cm, Hvar (HV0506)
3. Srednjovjekovna bizantska amfora, 11.-14. st., v. 44 cm, Hvar (HV0539)
4. Novovjekovna amfora nepoznatog podrijetla i tipa, 14/15. st., v. 71 cm, Hvar (HV0536)

Antički brodolom iz 1. st. pr. K., hvarski Škoji (HV0509), crtež prenesen iz članka: Marijan Orlić - Mario Jurišić, Otok Sveti Klement/Uvala Stori Stoni, Potonuli antički brod s teretom, Arheološki pregled 28 (1987), Ljubljana 1989., 89-90.

THE UNDERWATER CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE OF HVAR: RESEARCH, SITES AND CONDITION

Summary

The seascape of Hvar comprises a relatively small area on the Adriatic sea map. However, it represents an area of particularly rich underwater heritage, due to its favourable maritime location, suitable bays, and especially thanks to the intensive diving activities (notably recreational divers) of the last 60 years. A large number of typologically and chronologically diverse sites (230 so far recorded) enables multiple and interesting statistical analyses, which are essential in further research and evaluation of that heritage. This work will in turn advance our understanding of the specific maritime characteristics of this area in the past.